

RADIATIV MODDALARNI ISHLAB CHIQARISH VA SAQLASH. OBYEKTlardagi AVARIYALARNI BARTARAF ETISH.

Dilnoza Muxitdinovna Raxmatova

Kamoldin Shodilbek o'g'li Sultonbekov

Musayeva Dilnoza Qosimbekovna

(Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti)

ANNOTASIYA

Radiativ moddalarni ishlab chiqaruvchi korxonalarda radiativ avariylarni bartaraf etish, insonlar hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlash muammolari yanada insonlar uchun dolzarb mavzulardan biri bo'lib kelmoqda. Ishlab chiqarish va boyitish korxonalarida baxtsiz hodisalar, yong'inlar, avariylar va falokatlar sodir bo'lish holati va falokatni keltirib chiqaruvchi sabablarni oldini olish eng muhim masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Bu favqulodda hodisalar oqibatida minglab insonlar aziyat chekib, halok bo'lmoqda. Xavf-xatarlardan himoyalaniş masalalari, shu jumladan radiatsiyaviy xavfsizlik masalalari ham juda muhim masaladir. Shuning uchun radiativ avariylarni oldini olish, himoyalaniş yo'llarini o'ylab topish eng muhim mavzulardan biridir.

Kalit so'zlar: radiatsiya, nurlanishlar, radiaktivlik, xavfli obyekt, doza, avariya, sanoat.

Radiatsiya -yadroviy o'zgarishlar oqibatida vujudga keladigan elektromagnit va korpuskulyar nurlanishlar, quyosh nurlanishi, kosmik nurlar oqimlaridir. Radiatsiya xavfi bor hududlarda avariya-qutqaruv ishlari bo'yicha olib boriladigan ishlar quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilganligiga bog'liq bo'ladi:

- radioaktiv moddalar boshqa hududlarda tarqalmasligini;
- radioaktiv moddalar nafas olish yo'llari, hazm qilish organlari va teri orqali kishilar tanasiga ta'sir etishini;

- radiatsiyadan zararlanish darajasi tegishli binolarda 0 marotaba ta, temirbeton uylarda undan ko'p, yerto'ralarda 300- 400 marotaba kamayishini;
- gazniqob, changniqob, gaz va changdan muhofaza qilish respiratorlaridan foydalanish qoidalarini;
- paxtali doka niqobini tayyorlash va ishlatishni;
- zararlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish usullarini;
- tibbiy yordam ko'rsatish qutchasini tayyorlab quyish va unda yodli preparat bo'lishini ta'minlashi;
- elektroenergiya, gaz va suv tarmoqlarini tezda o'chirish kerakligini bilishi;
- oila a'zolarining muhofazalanishi uchun eng yaqin atrofda joylashgan panajoy, panagoh va yerto'ralarni qayerdaligini bilishi;
- xonadonga tashqaridan havo kirishini to'xtatish choralarini ko'rish;
- deraza, eshik va tirqishlarni berkitish uchun materiallarni oldindan tayyorlab qo'yishi;
- mustaqil ravishda radioaktiv muhitni va oziq-ovqat mahsulotlarining zararlanganlik darajasini aniqlash uchun maishiy dozimetr bo'lishini ta'minlashi;
- radiatsiyadan zararlanishning oqibatlarini kamaytirish maqsadida uyda va ish joylarida ushbu favqulodda vaziyatdan imkoniyat darajasida suhbatlar o'tkazish, unda favqulodda vaziyat sodir bo'lganda bajarilishi kerak bo'lgan xatti-harakatlar haqida ko'nikmalar berishi;
- ekstremal holatlarda tezkor evakuatsiyaga tayyorgarlik ko'rib quyishi kerak. Radiatsiya xavfi haqida ma'lumot eshitgandan keyin bajarilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlar;
- oila a'zolari uchun yakka muhofazalanish vositalarini tayyorlash va zaruriyat bo'lganda uni darhol taqib olish;
- yakka muhofaza vositalari bo'lmasa, paxtali doka niqobini tayyorlashi va zaruriyati bo'lganda uni taqib olish;

- tibbiy yordam ko'rsatish qutichasidan yodli preparatni ichish; - xonadonni tashqaridan havo kirmaydigan qilib berkitish;
- oziq-ovqat mahsulotlari va suvni radioaktiv changlardan muhofaza qilish chora-tadbirlarini ko'rish;
- olingan ma'lumotlar va ko'rsatmalar asosida tezkorlik bilan evakuatsiyaga tayyorgarlik ko'rish va yashayotgan xonadan chiqib, oldindan rejalashtirilgan eng yaqin joylashgan panajoy, panagoh va yerto'lalarga yashirinish;
- panajoy, panagoh va yerto'lalardan foydalanish imkoniyati bo'lmasa, xonada yoki ish joyida deraza, eshik hamda ulaming tirqishlarini yaxshilab berkitishi va qalin mato bilan yopish. Radiatsiya bilan zararlangan hududlarda bajarilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlar;
- hududda «Xavfli radiatsiya!!!» yozuvi bor maxsus ko'rsatkichlarga e'tibor berish;
- tanani to'la-to'kis yopib turadigan kiyim kiyib hamda kiyimni almashtirish va ishlatilgan kiyimni tashqarida qoldirish;
- o'choq va pechka murilarini radioaktiv manbaga aylanmasligi uchun zararlangan o'tin bilan ulami yoqmaslik;
- hududlardagi daraxtlar mevasi va yerda yetishtirilgan poliz mahsulotlarini iste'mol qilmaslik;
- ariq, ko'l va to'planib qolgan suv manbalaridan foydalanmaslik;
- chekish radiatsiyadan zararlanish darajasini oshirishni bilish;
- tekshirilmagan suv manbalaridan foydalanish mumkin emasligini bilish;
- ovqatlanishdan oldin, albatta, qo'lni sovun bilan yuvish va og'izni chayish;
- ishlatiladigan sabzavot va mevalarni yaxshilab yuvish. Radiatsiyadan zararlanish xavfi tugaganidan keyin ko'riladigan chora-tadbirlar;
- ehtiyot chora-tadbirlariga qat'iy rioya qilish; - ochiq j oylarda va inshootlarda ovqatlanmaslik;
- gaz quvurlari nosoz bo'lishi mumkin bo'lgan joylarda alohida ehtiyotkorlikka rioya qilish;

- tananing ochiq joylarini yaxshilab tozalash, toza suv bilan og'iz, burun, tomoq va ko'zlarni yuvib tashlash;

- so'ngra badanni, kiyimni va muhofaza vositalarini maishiy dozimetr nazorat asbobi yordamida tekshirish;

-Radioaktiv zaralanish hududlarida qutqaruv va shoshilinch avariya-tiklash ishlari;

-Radioaktiv zararlanish hududlaridagi qutqaruv ishlari;

-Qishloq xo'jalik obyekti fuqaro muhofazasi shtabining boshlig'i razvedka, tuman fuqaro muhofazasi shtabi va qo'shnilarning bergan ma'lumotidan foydalanib, hosil bo'lgan radiatsion sharoitni baholashda: zararlanish hududida qolgan obyektни aniqlash;

Odamlar va hayvonlarning o'lishi ehtimoli bo'lgan nurlanish dozasi, radiatsion zararlangan hududda bo'lish hamda qutqaruv ishlarini boshlash vaqti, aholini himoya qilish rejimi va chorva mollarni saqlash sharoitini bilishi zarur. Razvedka ma'lumoti sinchiklab o'rganib chiqilgach, obyekt hududida hosil boigan radiatsion sharoit baholanadi va zararlanish oqibatlarini tugatish uchun bo'linmalar oldiga o'ziga xos vazifalar qo'yiladi. Qutqaruv ishlariga obyekt fuqaro muhofazasi boshlig'i rahbarlik qiladi. Radioaktiv zararlanish hududida avariya-qutqaruv ishlari. Avariya-qutqaruv ishlariga obyekt favqulodda vaziyatlar boshlig'i boshqarish maskanidan rahbarlik qiladi. Maskanda obyekt fuqaro muhofazasi shtabi, xizmat boshliqlari va obyekt fuqaro muhofazasi boshlig'ining ko'rsatmasi bo'yicha ayrim shaxslar ish yuritadilar. Radioaktiv zararlangan joylarda avariya-qutqaruv va boshqa shoshilinch ishlarni olib borilishi uchun eng murakkab sharoitlar bo'ladi. Odamlar, hayvonlar, moddiy boyliklar bor joyda birinchi navbatda yong'indan tarqalishiga yo'l qo'ymaslikka harakat qilinadi. Agar aholi yashaydigan maskanlarda, himoya inshootlarining kirish yo'llari oldida, fuqaro muhofazasi bo'linmalari ish olib boryotgan joylarda, shikastlangan kishilarni evakuatsiya qilish yo'llarida, fermalar va omborxonalarda yong'in yuz bersa, darhol o'chiriladi. Yong'inlarni o'chirish va aloqa maskanlarida yashaydigan odamlarni qutqarish uchun yong'inga qarshi komandalar, umumiy tuzilmalar, sanitar postlar va sanitar bo'limlarni jalb etish yo'lga qo'yiladi va bu borada juda ko'plab ishlar olib borilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yunusov M. va boshqalar. Radiatsiya xavfsizligi. O‘quv qo‘llanma – T.: TIMI, 2012.-106 b.
2. Raxmatova D.M. Sanoat va radiatsiya xavfsizligi
3. G‘ulomova G.M. Yong‘in xavfsizligi. Darslik–T.:“Fanvatalim.uz”, 2022.-367 b.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Radiatsiyaviy xavfsizlik to‘g‘risida”gi qonuni.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Atom energitikasidan tinchlik maqsadida foydalanish to‘g‘risida”gi qonuni.
6. O‘zbekiston Respublikasining “Xavfli ishlab chiqarish obektlarining sanoat xavfsizligi to‘g‘risida”gi qonuni.
7. O‘zbekiston Respublikasining “Fuqarolar sog‘lig‘ini saqlash to‘g‘risida”gi qonuni.
8. “Aholi joylashgan joylarning atmosfera havosida ifloslantiruvchi moddalarning yo‘l qo‘yilgan chegara konsentratsiyasi” QMK 0293-11.
9. Radiatsiya xavfsizligi meyorlari- NRB-2006. (№ 0193-06).